

Instrumentální charakter války

Pro soudobé civilizace je příznačný geometrický růst zprostředkování. Není jistě bez zajímavosti, že sféra politiky a politických institucí — politických stran a mocenskopolitických orgánů — je snad nejtypičtější představitel a nositelem zprostředkování styků a činností mezi třídami, sociálními skupinami, ale i mezi celými národy, státy a vojenskopolitickými koalicemi.

Sociální zápasy dneška jsou oblasti nemírné společenské aktivity, která, má-li mít alespoň minimální naději na úspěch, se nemůže obejít bez existence mocenskopolitických prostředků.

Mezi mocenskopolitickými prostředky zaujímá nikterak zanedbatelné místo i válka.

Problematika instrumentálního charakteru války se bezprostředně dotýká samotné podstaty války, jinými slovy řečeno, mnohostranných vztahů mezi válkou a politikou.

Zakladatelé vědeckého socialismu při zkoumání vzájemných vztahů mezi válkou a politikou, kromě vymezení války jako pokračování politiky tříd jinými, násilnými prostředky, i určení války jako produktu politiky, charakterizují válku i jako nástroj, prostředek politiky určitých antagonistických společenských tříd a společenských systémů.

Zamýšlíme-li se nad instrumentálním charakterem války, jinak řečeno nad válkou jako prostředkem politiky, dotýkáme se jen jednoho, a zdaleka ne určujícího

aspektu války a politiky. Instrumentální charakter války je podřízen významnější souvislosti, která je vyjádřena tezí o válce jako „pokračování politiky násilnými prostředky“. (Lenin, V. I.: Socialismus a válka, Spisy, sv. 21, Praha 1957, s. 306.)

Politiku ovšem nemůžeme chápat jako bezohlednou pragmatiku válečného násilí. Pro politickou praxi není zpravidla příznačné výlučné spoléhání a víra v samospasitelnost války při řešení sociálních antagonismů.

Válka však není i přes svůj častý výskyt běžným, obvyklým prostředkem politiky. Dějiny válek poskytují dostatek důkazů o tom, že války vždy představovaly politický instrument, nástroj, prostředek výjimečný, krajní, mezní a nejautoritativnější.

Mezi politickými nástroji, které sociální třídy, národy, státy, vojenskopolitické koalice používají při prosazování a obhajobě svých třídních zájmů, náleží válce místo zcela ojedinělé, specifické. Ojedinělost války jako instrumentu politiky spočívá především v tom, že je vedena prostřednictvím „zvláštních oddílů lidí“, vybavených „specifickými nástroji“ sociálního násilí — zbraněmi a zbraňovými systémy.

O válce jako instrumentu politiky můžeme říci, že jde o instrument poslední, který stojí až na posledním místě, nástroj používaný zpravidla v krajní nouzi, v extrémních společenských situacích, kdy již všechny ostatní prostředky byly vyčerpány a nebylo pomoci nich dosaženo před-

sevzatých cílů, popřípadě jejich použití selhalo.

Politická praxe má k dispozici celou řadu prostředků či nástrojů, s jejichž využitím může daleko racionálněji, adekvátněji a efektivněji dosahovat programových cílů tříd, národů, států, popřípadě koalic států, než prostřednictvím války.

V tomto směru neplatí úměra, čím více používá politika sociálního násilí, tím je sama silnější, vlivnější, tím větší autority a podpory požívá. Právý opak je zpravidla pravdou.

Síla politické moci není přímo odvoditelná od ozbrojené síly, ale především od toho, jaké neformální podpory a důvěry se politice ze které třídy dostává nejen od příslušníků vlastní třídy, ale i od druhých protikladných tříd a sociálních vrstev.

Každá vládnoucí třída dává zpravidla přednost tomu, aby mohla uplatňovat a prosazovat své třídní zájmy pokud možno s vyloučením nebo omezeným používáním sociálního násilí. V této souvislosti upozorňují na skutečnost, že v té míře v jaké se dnešní buržoazie stává reakční, konzervativní silou, začíná spatřovat těžiště svých mocenskopolitických prostředků v ozbrojeném násilí, kterého v hojně míře využívá k plnění agresivních politických funkcí.

Politika má ve většině případů vždy určitou možnost volby mezi použitím nenásilných a násilných prostředků. Není v tomto směru limitována a svazována ekonomickými determinanty, ale především konkrétní historickou situací a v jejím rámci především aktuálním poměrem třídních sil, které se nacházejí v konfliktním vztahu.

Válka není a nemusí být nevyhnutelným a permanentním průvodcem každé politiky, v každé situaci. Na věci nic nemění, že za určité situace se může použití války stát nevyhnutelným a jediné možným prostředkem politiky.

Politika si vždy zachovává určující, vedoucí postavení vůči válce — před jejím vypuknutím, v průběhu války i po jejím skončení.

Jestliže např. vládnoucí vykořisťovatelská třída sahá k použití války, je to neklamným svědectvím, že není schopna vládnout prostřednictvím tradičních demokracických metod. Současně je to i svědectvím krizového stavu její politiky, je-li nucena použít posledního prostředku z arzenálu nástrojů třídního boje.

Všechny tyto skutečnosti umožňují udělat závěr, že válka představuje nikoli běžný, ale výjimečný, mezní, krajní prostředek politiky, který přichází obvykle v úva-

hu tehdy, kdy všechny ostatní prostředky politiky buď selhaly, nebo se jeví jako nepostačující k vyřešení třídně konfliktní situace.

Tuto skutečnost vyjadřují např. i Leninova slova o „válce, jako pokračování politiky jinými, totiž násilnými prostředky“. (Lenin, V. I.: Socialismus a válka, Spisy, sv. 21, Praha 1957, s. 306.)

Použití války v úloze instrumentu politiky v sobě skrývá nemalá rizika pro subjekty politiky v případě, že se jim nepovede dovést válku až k jejímu vítěznému dokončení.

Proto se hodnota i použitelnost války jako instrumentu politiky zhodnocuje, popřípadě znehodnocuje, devaluje, v závislosti na tom, jaký je vzájemný poměr sil mezi proti sobě stojícími protivníky, na tom, jak dalece se podaří aktivizovat a exploatovat v zájmu vítězství ekonomický, vědeckotechnický, vojenský a morálně politický potenciál země, popřípadě vojenskopolitické koalice.

Rizika, nevypočitatelnost možných negativních důsledků války, destrukce lidských životů a materiálních statků má za následek, že válka bývá často používána v úloze prostředku politiky potenciálně, jako hrozby, zastrašení, varování protivníka.

Jak jsem již uvedl, válka je za určité situace arénou zprostředkování vzájemných styků mezitřídních a mezinárodních. Válka není účelem sebe sama, ale především prostředkem či nástrojem k dosahování určitých politických cílů. V tom spočívá její instrumentální charakter.

Při jakémkoli uvažování o instrumentálním charakteru války nesmíme opomenout, že válka vždy a za všech okolností byla a je instrumentem politiky a nikoli snad nástrojem, kterým disponují představitelé velení ozbrojených sil. O použití, či zřeknutí se použití tohoto prostředku, o stupni jeho rozsahu a rozmachu nerozhoduje nikdo jiný, než představitelé politické moci. Ani v těch nejmilitarističtějších buržoazních státech nedisponuje válkou vojenská elita moci, ale především politická elita moci, ačkoli existuje i tendence podřízení politiky — válce a politiků — vojenské elitě.

Pronutí války jako nástroje politiky politikou můžeme identifikovat a prokázat v nejednom směru. Připomeňme v této souvislosti např. vliv politiky na předurčení ozbrojených sil v rámci strategickém i operačně taktickém, na vyzbrojení armády, na její organizační strukturu, výchovu a výcvik.

Právě tak jako pro ostatní společenské jevy i pro válku platí, že není pasivním

produktem podmínek, které ji vyvolaly v život. Mezi zdroji, příčinami a podmínkami na jedné straně a jejich produkty na straně druhé existuje zpětná vazba, vzájemné ovlivňování.

Determinující vliv politických vztahů na válku je tak doplňován i určitými funkcemi, které je válka schopna plnit ve službách politiky, přesněji určitých sociálních tříd, národů, států i koalic.

Válka v rukou socialistické společnosti je rovněž za určité situace nástrojem, prostředkem prosazování třídních zájmů.

Socialistická společnost a její určující dějinný subjekt dělnická třída v čele se svým marxistickým předvojem, jehož základem historickým úkolem je odstranění sociálních antagonismů, a tím i půdy pro třídní boj, nemůže splnit svou úlohu jinak, než pomocí oněch politických nástrojů, které vyvolaly v život tisícileté dějiny třídně vykořisťovatelských společností.

Negace sociálního násilí a vytlačení války za hranice sociální reality mohou uskutečnit sociální instituce, ne ovšem kterékoliv třídy, ale třída, která má objektivní zájem na zrušení všech tříd, na vytvoření společnosti beztřídní, bez státu, bez politiky, bez nadvlády člověka nad člověkem, bez násilí člověka nad člověkem. Takovouto třídu představuje v dějinách poprvé a také naposled dělnická třída. Než však tato třída splní svou historickou misi, nemůže se jednostranně vzdát žádného ze svých politických nástrojů. V opačném případě se stává bezbrannou před rozvřetenou institucionální základnou sociálního násilí svých třídních protivníků, vydána jim na pospas, na milost a nemilost.

Pochopit marxisticko-leninskou kritiku reakčního sociálního násilí, které provází politiku doživajících tříd, jako výzvu k všeobecnému odsouzení sociálního násilí, byť svým sociálním obsahem kvalitativně odlišného charakteru, uzavírá cestu k uvědomění si prostého faktu, že použití revolučního sociálního násilí se za určité situace stává přinejmenším předpokladem třídního osvobození.

Každá společensky relevantní praktická aktivita člověka, stejně tak jako společenských celků, je totiž v tom či onom stupni vázána na prostředky, jimiž uskutečňuje dosažení předsevzatých cílů.

V každé oblasti lidské aktivity, politickou sférou nevyjímaje, patří prostředky k cílům. Jinými slovy řečeno, vytyčujeme-li si určité cíle, musíme současně nalézt prostředky jejich dosažení.

Společenské třídy, národy, státy, popřípadě koalice států, využívají za určitých

situací i takový typ sociální aktivity jakým je válka k tomu, aby překročily dané sociální poměry, změnily sociální status quo, probíjaly základní třídní, národní, státní, popřípadě internacionální zájmy.

Války vždy představovaly nástroje výrazně sociálně politické povahy, které jsou v rukou historicky konkrétních tříd, a sdílejí s nimi všechny zvraty jejich vývoje a třídních zápasů, vítězství i porážky, vstoup i pád.

Sociálně politický charakter války, její sepětí s osudy určité společenské třídy, je nejmarkantěji vidět na jejich společenských funkcích, které jim třídy, v jejichž rukou jsou, vtiskly.

Válka představuje v třídně antagonistické společnosti svým společenským posláním a určením prostředek mocenskopolitické povahy.

Smyslem použití války je primárně zlovení odporu třídního protivníka, vnucení cizí vůle, podrobení se cizí vůli, přinucení protivníka, aby se vzdal svých mocenskopolitických, ekonomických aj. ambicí a předsevzetí, v krajním případě i za cenu jeho fyzické likvidace.

To platí i v těch případech, kdy v úloze protivníka vystupují vůči sobě, svým sociálním charakterem stejnorodé třídy — otrokářů, feudálů, kapitalistů jednotlivých národů a států.

Chceme-li určit skutečné sociální poslání a funkce války jako prostředku politiky, neodvodíme je z existence války samotné, ale především z rozboru politiky tříd a států (tříd v těchto státech), v jejichž rukou jsou a pomocí nichž dané třídy za určitých okolností prosazují dosažení svých politických zájmů.

Za této situace válka, v závislosti na tom, která třída jí disponuje a k jakým cílům ji využívá, může sloužit jak k zotročování a znesvobodňování lidí, tak k vydobývání prostoru pro historicky vyšší stupně třídní a lidské emancipace.

Všechny sociální jevy sdílejí osudy společnosti, které je vyvolaly v život. Logika jejich vzniku, krize, pádu či zániku je zpravidla odrazem vývojové logiky společenských poměrů, které je zplodily. Totéž platí i o válce.

V tomto smyslu spolu s celospolečenskou krizí vykořisťovatelského společenského systému začíná prožívat krizi i jeden z typických jevů třídně antagonistické společnosti — válka.

Současný poměr sil ve světě, vědeckotechnická dokonalost, vysoká účinnost či efektivnost soudobých nástrojů sociálního násilí, nadbytečné nasycení mocenskopolitických institucí těmito prostředky, nemohou zakrývat krizovost postavení války.

Otázka zní: ztratila válka, která se opírá o použití zbraní hromadného ničení, hodnotu racionálního politického prostředku? Stalo se sociální násilí s využitím soudobých nejničivějších ozbrojených prostředků afunkční? Odpovědi nejsou jednoznačné a jednoduché.

Jedna skupina autorů (Bernal, Thielicke, Sternberg), která se zabývá touto problematikou, dospěla tak daleko, že odmítá pro raketové jaderné sociální násilí platnost myšlenky o válce jako o racionálním prostředku imperialistické politiky. Zvýrazňují zejména dezinstrumentalizaci a iracionalitu či absurditu války, která používá neomezeně nejničivějších zbraní.

Jiní autoři sice nepopírají, že by raketová jaderná válka přestala být prostředkem politiky, avšak při zamyšlení nad možnými destruktivními účinky takové války, skepticky se vyjadřují k její účelnosti, racionalitě a přesněji k sociální funkci.

Při analýze příčin, které vedly ke znehodnocení, devalvací války a jejich instrumentů jako prostředků politiky, se setkáváme u některých autorů s technicistní, či technokratickou úchylikou, která absolutizuje úlohu rozvoje vědy a techniky jako určující příčiny k znehodnocení nejrozvinutějších forem války.

V tomto smyslu se ukazuje potřeba opravit tvrzení J. Javůrky, že „až věk atomu sebou přinesl, že válka přestala být způsobila k plnění svých funkcí, že se přežila, zastarala.“ (Javůrek: Válka a politika v „nukleárním věku“, Praha 1968, s. 66.) Problematický je rovněž jeho názor že: „Technický vývoj, jehož následkem je hypertrofie války, vedl opravdu k znehodnocení významu a poslání války pro imperialistickou politiku.“ (Tamtéž, s. 78–79.) Obdobně je nepřesné tvrzení „využití vědy způsobilo, že válka pro své nemírně ničivé důsledky ztratila smysl a stala se absurdní.“ (Tamtéž, s. 79.) Vycházíme z toho, že krize, do níž se dostává válka ve své nejrozvinutější termonukleární podobě, není vyvolána prvořadě revolucí v instrumentalitě války. Neříkáme nic objevného připomeneme-li, že: Revoluce v instrumentaci války není oním rozhodujícím činitelem, který způsobil, že válka v době, kdy maximálně rozvinula všechny své potence, postupně ztrácí na své hodnotě jako racionální prostředek imperialistické politiky. Příčinu musíme spatřovat v procesu světové proletářské revoluce, která zejména v posledních desetiletích vyvolala takové změny v poměru sil mezi státně organizovanou buržoazií a státně organizovaným proletariátem, že de-

valvovala instrumenty války v rukou reálných sil.

„Atomový“ či „kosmický“ věk, jinak vědeckotechnický pokrok, vytváří jen určité předpoklady a možnosti pro eliminaci války ze života společnosti, nikoli skutečnost samu. Reálné odstranění války vyžaduje podstatně sociálně ekonomické zdroje tohoto jevu. To je však záležitost nikoli vědeckotechnické revoluce, ale světové proletářské revoluce.

Ostatně J. Javůrek, s jehož názory polemizuji, sám na jiném místě uvádí věci na pravou míru a popírá tím svá výše uvedená citovaná tvrzení: „Když dochází k využití nukleární energie proto, aby byl člověk vyhlazován člověkem, je dosaženo důležitých meze. Jelikož k tomu dochází ve světě, v němž vedle imperialistického existuje už socialistický svět, který je schopen v zájmu své obrany učinit totéž, stávají se zbraně nevidané síly, které způsobují budily velké naděje amerických militaristů politicky nevýhodnými a válka se tak stává z dříve „rozumného“ nástroje politicky nástrojem „nerozumným“, protože může zničit svého tvůrce.“ (Tamtéž, s. 101.)

Jsou to v první řadě revoluční změny sociálně politické povahy, které vedou k tomu, že řešení sporných otázek v mezinárodních vztazích válečným násilím se dostává do krize a dožívá svůj věk.

Nezpůsoblost, přežitost, zastaralost sociálně nespravedlivého válečného násilí nevyvolal „věk atomů“, jinými slovy změny v technologické bázi vojenství, ale nástup epochy, v níž se socialismus stává rozhodujícím činitelem současného dějinného vývoje.

Teprve ztrátou imperialistického monopolu nad nejdestruktivnějšími prostředky násilí, v podmínkách jejich relativně stejného rozložení mezi sociálně politicky protikladné disponenty, začíná působit nepřímá úměra: čím ideálnější vědeckotechnicky rozvinuté jsou nástroje násilí, tím méně ideálnější mohou plnit funkce, které jim militaristé ve svých vojenskostrategických plánech přisoudili.

V opačném případě, v podmínkách jednostranného, vylučného vlastnictví nejúčinnějších instrumentů sociálního násilí v rukou imperialistů, by otázka způsoblosti války v její nejrozvinutější podobě stála jinak, než je tomu za současného poměru sil.

Tuto skutečnost přiznávají samotní vojenští a političtí představitelé hlavních imperialistických států: „Je jisté, že by Spojené státy utrpěly za prvního jaderného úderu velmi veliké škody. A je jisté, protože Sovětský svaz svá raketová posta-

vení stále posiluje a buduje stále více ponorek ozbrojených raketami, že bude v průběhu času stále obtížnější zničit podstatnou část „úderných sil“ („strike“), které nepříteli zůstanou. Nesnážím jsem se v žádné zprávě Kongresu tyto tvrdé skutečnosti jaderného věku zkrusit. Byl jsem dokonce některými kruhy kárán za to, že jsem pro tuto skutečnost použil výrazu „hrozná vyhlídka“ ... Mohli bychom sice být v delší vyčerpávací válce na moři schopni naprosto zničit nepřátelské ponorky, ale neexistuje reálná naděje zničit většinu sovětských ponorek vyzbrojených raketami rychlým prvním úderem. Stejně tak málo bychom mohli počítat s určitým uspokojivým stupněm jistoty, že bychom zničili všechny nebo takřka všechny pevné raketové základny Sovětského svazu — i kdybychom naše ozbrojené síly zdvojnásobili nebo ztrojnásobili ... Naše výpočty však ukazují, že při splnění všech těchto podmínek by naše ztráty představovaly desítky milionů lidí. Závěrem těchto podmínek našich průzkumů tedy je, že by vzájemný jaderný útok mezi Spojenými státy a Sovětským svazem způsobil na obou stranách strašné škody a sice při každé reálnější dosažitelné síle našich ozbrojených sil, a to i za podmínek pro nás nejprůzračnějších.“ (Projev R. S. Mc. Namara před vojenským výborem Sněmovny reprezentantů v r. 1964. In: Dokumenty k vojenské politice hlavních imperialistických států 1964, Praha 1967, s. 13, 15 až 16.)

Obdobně svého času řekl na tiskové konferenci Ch. de Gaulle: „Je možno říci, že země, která má k dispozici atomovou zbraň, je s to podmanit si na milost a nemilost národ, který atomovou zbraň nemá. A můžeme dále říci, že země, která má atomovou zbraň, má k dispozici prostředek odradit od agrese každý jiný národ, který má také atomovou zbraň, protože agrese pro agresora znamená šířit smrt, současně však být sám vtažen do lůna smrti.“ (Tamtéž, s. 119.)

Vědeckotechnický aspekt soudobého vojenství, jakkoli je významný, není souběžností při vynášení verdiktu o způsobilosti či nezpůsobilosti sociálního násilí plnit ty či ony politické funkce. Pouze jeho posuzování v rámci určitých společenských souvislostí, které se dotýkají poměru sil mezi protikladnými stranami, umožňuje formulovat hodnotící soudy o funkcích války.

Buržoazní politici i vojenští stratégové jsou nuceni reagovat na novou sociálně politickou i vojenskopolitickou situaci ve světě, vyvolanou procesem vědeckotech-

nické revoluce a vědeckotechnickou revolucí ve vojenství.

Problém, který před nimi vyvstává, můžeme formulovat otázkou: Jak se vyhnout rizikům, která s sebou nese možná term nukleární válka a přitom zachovat i nadále instituci války jako prostředek imperialistické politiky?

Buržoazní odpovědi na tuto otázku jsou „teorie zastrašování“, „teorie eskalace sociálního násilí“ i „teorie omezených válek“.

I když imperialistická vojenskopolitická a vojenskostrategická koncepce „masové, hromadné term nukleární odvety“, nebyla jako alternativa války proti socialistickým zemím zamítnuta a škrtnuta z programu, mají vojenskostrategické koncepce „omezených válek“ rehabilitovat válku a znovu navrátit válce její ofensivní smysl a sociální funkce v podmínkách, kdy neomezené použití term nukleárních a dalších zbraní hromadného ničení se stává za současné relativní, dynamické rovnováhy sil mezi světovou kapitalistickou a světovou socialistickou soustavou pro imperialistickou buržoazii a její společenský systém velmi riskantním krokem.

Existence sebedestruktivnějších instrumentů války nečiní válku nereálnou a neodstraňuje ji. Zrušení a odstranění války není determinováno prvotně procesem vědeckotechnického pokroku v instrumentaci násilí, ale především procesem revoluční negace těch sociálních poměrů, pro které je používání války předpokladem jejich fungování.

Není sporu o tom, že jednostranné vlastnictví nejničivějších prostředků by dávalo imperialistům za určitých pomínek reálnou šanci dosáhnout svých politických cílů snáze než kdykoli předtím. V tomto smyslu by jednostranné, monopolní vlastnictví tuto formu sociálního násilí v politickém i vojenském ohledu zhodnotilo.

Právě tak nemůže být pochybnosti o tom, že zánikem imperialistického monopolu nad prostředky hromadného ničení, zvláště pak jejich kvantitativní a kvalitativní relativně rovnovážné rozložení mezi socialistickými a kapitalistickými státy, vedlo ke znehodnocení těchto nástrojů ve službách imperialistické politiky.

Materiálními předpoklady znehodnocení, popřípadě odstranění války jsou v první řadě předpoklady ekonomické a třídní a teprve sekundárně předpoklady vědeckotechnické.

Věc nestojí tak, že perspektiva odstranění války ze života společnosti by nebyla tak reálná a blízká, kdyby nukleární zbraně nebyly zbavily válku jejího smyslu jako nástroje ve službách imperialis-

tické politiky. Naopak vyloučení války ze života společnosti by nebylo tak reálné a blízké, kdyby proces světové proletářské revoluce nevyvolal takové zásadní sociálně ekonomické změny ve světě, které ve svém souhrnu znamenají, že se světová socialistická soustava stává rozhodujícím činitelem světového vývoje.

Tato skutečnost se mj. odráží i ve výsledcích konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě konané v Helsinkách.

V „Závěrečném aktu“, který podepsali představitelé států, účastníci konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, je mezi principy, jimiž se mají řídit vztahy mezi zúčastněnými státy uveden i princip zdržení se hrozby silou nebo použití síly.

Tento princip znásobují a podporují další principy, které rovněž „Závěrečný akt“ zahrnuje, např. respektování svrchovanosti, neporušitelnosti hranic a územní celistvosti států, mírové urovnávání sporů, nevměšování do vnitřních záležitostí, rovnoprávnost a sebeurčení národů a další.

Vtělení tak významné normy, jako je zdržení se hrozby silou nebo použití síly do dokumentů je neoddiskutovatelným vítězstvím pokrokových protiválečných společenských sil.

Politická hodnota této normy mezinárodních vztahů je mimo jakoukoliv po-

chybnost. Na druhé straně nás však zavazuje k určité obezřetnosti. Nemůžeme totiž ztrácet za žádných okolností se zřetelem existující rozdíl mezi „normou“ a „realitou“, mezi tím „co byti má“ a „co jest“. Vše bude v určující míře záviset na tom, nakolik se podaří v praxi prosadit tuto zásadu do mezinárodních a mezistátních vztahů, do jaké míry budou omezeny politické a vojenské možnosti těch imperialistických společenských sil, které spatřují v síle i nadále nejefektivnější prostředek své politiky. V tomto smyslu zatím lidstvo nemá mnoho důvodů ke spokojenosti.

Jakkoli válka představuje mocný nástroj politiky, nejde v žádném případě o instrument všemocný, schopný efektivně vyřešit jakýkoli politický úkol.

Na rozdíl od militaristicky orientované imperialistické buržoazie, marxisté se nedomnívají a nepovažují válku za „vše-lék“ při řešení sociálních antagonismů. Naopak, v té míře, v jaké se kvalitativně mění současný poměr sil mezi hlavními světovými společenskými soustavami, značně se znehodnotila válka v úloze instrumentu imperialistické politiky. Proto nejsou nikterak nadsazená tvrzení o tom, že válka — instrument imperialistické politiky začíná prožívat krizi, přežila se a do-zrává k jejímu vytlačení ze života společnosti.